

Heidi Jokinen

*TT, Teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian post doc -tutkija,
Åbo Akademi*

**KOHTAANTO-ONGELMA
PARISUHDEVÄKIVALLAN SOVITTELUSTA
KÄYTÄVÄSSÄ JULKISISSA KESKUSTELUSSA**

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Monimuotoinen sovittelu	3
3	Parisuhdeväkivallan sovittelun käytännöistä käytävä keskustelu	5
3.1	Sovitteluun tulevat asiat	5
3.2	Sovittelijan asema.....	6
3.3	Sovittelun rooli uusintarikollisuuden ehkäisyssä	7
4	Naistutkimuksen näkökulmaan liittyvä keskustelu	9
5	Tulkittamisen ongelmaa ilmentävä keskustelu	10
6	Keskustelua parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävästä keskustelusta	12
6.1	Kieltämistä vai kehittämistä	12
6.2	Poliittinen ulottuvuus	13
6.3	Restoratiivisen ja retributiivisen painotuksen eroista.....	14
7	Johtopäätökset	15

1 Johdanto

Rikosten ja riitojen sovittelutoiminta on saavuttanut vakiintuneen aseman rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä Suomessa. Vuonna 2014 sovitteluun ohjattiin 10 997 rikosasiaa. Pidemmässä tarkastelussa määrä on vaihdellut vain hienoisesti.¹ Toimintaa kehitetään säännönmukaisesti, ja sen parissa toimivat vapaaehtoiset sovittelijat sekä sovittelu-toimistojen ammattihenkilöstö saavat jatkuvaa koulutusta tehtäviinsä.

Rikossovitteluun voi ohjautua hyvin monenlaisia rikoksia. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005)² tuli voimaan 1.1.2006 eikä se suoranaisesti rajaa toiminnan ulkopuolelle mitään rikoksia. Sovittelulain 3 §:n mukaan vaatimuksena on, että soviteltavien rikosten arvioidaan soveltuvan sovitteluun ottaen huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Tätä verrattain väljää muotoilua on tiukennettu 1.3.2016 voimaan astu-neella 3 §:n 1 momentin muutoksella, jonka mukaan rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uh-

¹ Tilastoraportti. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2014, Helsinki 2015, s.1.

² Jatkossa ”sovittelulaki”

rin edun mukaista. Lisäksi sovittelulain 13 § kieltää alaikäiseen kohdistuneen rikoksen sovittelun jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve.

Edelleen erääseen rikostyyppiin liittyy laissa erityisrajoitus. Sovittelulain 13 §:n 2 momentin mukaan väkivalta joka kohdistuu rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen, voidaan ottaa sovitteluun vain poliisi- tai syyttäviviranomaisen aloitteesta. Parisuhdeväkivaltaa voidaan siten sovittaa, kunhan poliisi tai syyttäjä on yksittäisen jutun arvioinut sovitteluun soveltuvaksi. Parisuhdeväkivallan sovittelulla on Suomessa kuitenkin pitkät perinteet. Parisuhdeväkivaltaa on sovittelu jo kauan ennen sovittelulakia.³

Lähisuhteessa tapahtuvien väkivaltarikosten sovittelut eivät ole määrällisesti vähäisiä. Vuonna 2014 lähisuhteessa tapahtuvien väkivaltarikosten sovittelualoitteita oli 1 857 kappaletta. Määrissä on lisäksi tapahtunut merkittävää kasvua.⁴ Tämä selittyy vuonna 2011 muuttuneella rikoslailla, jonka mukaan lähisuhteessa tapahtuvat lievät pahoinpitelyt tulivat virallisen syytteen alaisiksi. Lakimuutos lisäsi viranomaisten tietoisuutta parisuhdeväkivallasta. Koska muutenkin vain poliisilla ja syyttäjällä on oikeus tehdä sovittelualoite parisuhdeväkivaltaa sisältävissä tapauksissa, tarjoutui viranomaisille lakimuutoksen myötä uusia mahdollisuuksia ohjata sellaiset rikokset sovitteluun.

Huolimatta pitkään jatkuneesta sovittelutoiminnasta parisuhdeväkivaltaa sisältävissä rikoksissa, ei parisuhdeväkivallan sovittelu ole kiistatonta. Toiminnasta vallitsee vahva erimielisyys, mikä näkyy julkisen keskustelun vilkkautena. Puheenvuoroja parisuhdeväkivallan soveltuvuudesta sovitteluun on esitetty tieteellisissä julkaisuissa, päivälehdissä, eduskunnassa ja valtionhallinnossa sekä kansalaisjärjestöjen kannanotoissa. Näistä julkisuuteen suurelle yleisölle näkyvät tutkijoiden välinen keskustelu siltä osin kun sitä käydään julkisissa medioissa ja toisaalta eri kansalaisjärjestöjen pääsääntöisesti parisuhdeväkivallan sovittelua vastaan kohdistama voimakas kritiikki.

Tämän tekstin tarkoituksena on avata parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävän keskustelun taustoja ja ongelmakohtia. Keskustelussa on havaittavissa kohtaanto-ongelma, jonka selvittämiseksi nostan esille tutkijoiden esittämiä argumentteja. Keskityn etenkin tutkijoiden esittämiin argumentteihin. Nämä puheenvuorot edustavat vahvaa perehtyneisyyttä parisuhdeväkivallan sovitteluun liittyviin erityiskysymyksiin, huolimatta siitä, että osin kiihkeäksi käyneessä keskustelussa on välillä myös kyseenalaistettu toisen osapuolen tieteellistä osaamista.⁵ Osaltaan myös juuri nämä puheenvuorot vievät parisuhdeväkivallan sovittelua eteenpäin Suomessa, olkoon tulevaisuudessa sitten edessä kiristynvä lainsäädäntö tai edelleen sallivan linjan jatkuminen.

Käytän tekstissä termiä parisuhdeväkivallan sovittelu. Tekstissä myös keskitytään nimenomaan parisuhdeväkivallan sovitteluun, jossa nainen on pääasiassa uhri ja mies tekijä. Termi on siten itsessään arvolatautunut. Se tekee kuitenkin näkyväksi parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävän keskustelun keskeisen teeman: toiminnan kiistanalaisuus kiteytyy

³ Kts. Mielityinen, Ida, *Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus*, Helsinki 1999, s. 37; Iivari, Juhani, *Sovitaan-projektin kokemuksista*, Helsinki 1988, s. 184.

⁴ Tilastoraportti. Rikosten- ja riitojen sovittelu 2014, 9; Tilastoraportti. Rikosten ja riitojen sovittelu 2011, 38.

⁵ Esimerkiksi Johanna Niemi-Kiesiläinen kiistää Juhani Iivarin ja Aune Flinckin tutkimuksen ”Lähisuhdeväkivalta sovittelussa” merkityksen, toteamalla ettei sen perusteella voi tehdä johtopäätöksiä sovittelun soveltuvuudesta lähisuhdeväkivallan käsittelyyn. *Niemi-Kiesiläinen, Johanna*, Perheväkivallan sovittelu on erosovittelua, *Lakimies* 2/2005, s. 273–278. Saatavilla osoitteesta www.edilex.fi/lakimies/2492. Katso myös *Iivari, Juhani*, Feministinen väkivaltatutkimus harharetkillä, *Oikeus* 4/2012, ss. 635–639. Saatavilla osoitteesta www.edilex.fi/oikeus/9311.

nimenomaan parisuhteessa esiintyvän väkivallan tyypillisiin piirteisiin ja niistä vedettäviin johtopäätöksiin.⁶

Näin ymmärrettynä parisuhdeväkivalta rakentuu malleille, joita on tulkittu sukupuolen- ja erityisesti naistutkimuksen keinoin. Lähtökohta tällaisessa näkökulmassa on, että parisuhdeväkivalta ei ole samankaltaista väkivaltaa kuin muu, pääasiassa miehiin kohdistuva väkivalta. Vakava parisuhdeväkivalta kohdistuu voittopuolisesti naisiin. Siinä ilmenee myös seikkoja, jotka liittyvät ylipäänsä naisten alisteiseen asemaan ja miehiseen vallankäyttöön.⁷

2 Monimuotoinen sovittelu

Sovittelutoiminnalle on tyypillistä sen luonteesta nouseva perustavanlaatuinen monimuotoisuus. Tämä pohjautuu toiminnan taustalla vaikuttavan restoratiivisen oikeuden painotukseen. Sovittelu tarjoaa rikoksen uhrille ja sen tekijälle mahdollisuuden muokata toimintaa omista tarpeista ja odotuksista käsin. Sitä vahvistaa nyttemmin myös sovittelulain väljät muotoilut toiminnan puitteista. Sovittelulain 1 §:ssä sovittelu määritellään maksuttomaksi palveluksi, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueetottoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Tällaisenaan sovittelu on matalan kynnyksen oikeutta, johon osallistumisen on määrä olla mahdollisimman helppoa.

Pääperiaatteiltaan sovittelu eroaa vallitsevasta rikosoikeusparadigmasta, joka nojautuu yhtenäisille prosessinormeille. Tässä piilee sovittelun vahvuus ja heikkous. Tilanteessa, jossa on edelleen epäselvää pitäisikö sovittelu ylipäänsä nähdä rikosprosessin vaihtoehtona vai sen lisänä, toiminnan voi katsoa onnistuneen säilyttämään ideologisen omaleimaisuutensa ja vaihtoehtoisen olemuksensa. Se pystyy tarjoamaan osapuolille aitoja mahdollisuuksia saada mielekkäitä kokemuksia konfliktinratkaisusta. Sovittelussa samankaltaisia tapauksia voidaan käsitellä monin eri tavoin, riippuen osapuolten odotuksista. Tämä koetaan kuitenkin laillisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun vaatimusten näkökulmasta ongelmallisena.⁸ Sovittelutoiminta joutuukin jatkuvasti perustelemaan itseään.

Myös osapuolten kokemukset parisuhdeväkivallan sovittelusta ovat sekä kotimaisten että ulkomaisten tutkimusten perusteella vähintäänkin vaihtelevia.⁹ Aune Flinck ja Juhani Iivari raportoivat jo yli vuosikymmen sitten tutkimuksessaan *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi* (2004) jakaantuneita näkemyksiä

⁶ On kuitenkin huomattava, että Suomessa esiintyy myös lähisuhdeväkivallan sovittelua mm. vanhempien ja lasten välillä. Myös tällaiset sovittelut herättävät erityiskysymyksiä, jotka osin ovat samankaltaisia kuin parisuhdeväkivallan sovittelussa.

⁷ Kotanen 2013, ss. 11–13; Nousiainen, *Kevät – Pylkkänen, Anu*, Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus, Helsinki 2001, ss. 31–33.

⁸ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 165.

⁹ Ristiriitaisuutta osoittavat ulkomaiset tutkimukset, kts. esim. *Gavrielides, Theo – Vasso Artinopoulou*, Restorative Justice and Violence Against Women: Comparing Greece and The United Kingdom, *Asian Criminology* 2013/8, ss. 25–40; sekä *Pelikan, Crista*, On the Efficacy of victim-offender mediation in cases of partnership violence in Austria, or: Men don't get better, but women get stronger: Is it still true? *European Journal on Criminal Policy and Research* 16/2010, ss. 49–67.

sovitteluun osallistuneiden parissa. Toiset kertomukset ovat käsikirjaesimerkkejä restoratii-visen oikeuden mukaisesta konfliktinratkaisusta:

Tää voi olla lopputuloksen kannalta paljon hedelmällisempää, kuin jos mennään vaan oikeuteen ja siellä yksi asianajaja väittää yhtä ja toinen toista. [...] Sen sijaan kuin tässä mentiin sinne ja keskusteltiin pyöreän pöydän ympärillä se asia läpi, tutkittiin ja käsiteltiin sitä. Se on paljon hyödyllisempää, ihminen tajuaa sen asian.¹⁰

Kokemus on ollut positiivinen ja antanut uhrille välineitä tapahtuneen tunneperäiseen käsittelyyn. Sovittelu on tällöin onnistunut tavoitteessaan luoda uhrille merkityksellinen kokemus konfliktinratkaisusta. Tällaiset kertomukset ovat omiaan puoltamaan sovittelun asemaa suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä. Mutta kaikki kokemukset sovittelusta eivät ole yhtä positiivisia. Flinckin ja Iivarin tutkimuksen mukaan kolmannes asianosaisista oli ollut tyytymättömiä sovitteluun.¹¹ Nämä kokemukset kertovat sovittelun käytännön järjestelyjen voimakkaista epäonnistumisista:

Pelkäsin sovitteluun menemistä ihan hirveesti, enemmän kuin mitään muuta elämässä. Sovittelutilanne oli just niin kamala kuin kuvittelinkin, mies loukkasi mua sovittelussa, pelkäsin, pelkäsin siis todella, ihan mielettömästi sitä ennen ja siinä tilanteessa.¹²

Uhrin vahvan kielteinen sovittelukokemus kertoo, että sovittelu ei aina onnistu tavoitteessaan suojella uhria ja luoda osapuolille turvallinen kohtaaminen. Kaikenlainen epäluulo sovittelua kohtaan voi vain vahvistua tällaisten kokemusten perusteella.

Rikoksen osapuolet, uhri ja tekijä, eivät ole ainoita joiden näkemykset sovittelusta ovat moninaisia. Myös muiden sovittelussa toimivien ryhmien parissa tehdyt kyselytutkimukset osoittavat ristiriitaisia näkemyksiä sovittelusta. Riippumatta siitä onko kohteena sovittelijat, syyttäjät vai tukihenkilöt tulokset osoittavat vahvaa hajontaa haastateltavien kesken. Esimerkiksi Tiina Qvistin kyselytutkimuksen perusteella kaksi kolmasosaa parisuhdeväkivallan sovittelua seuranneista sovittelijoista ei käyttäisi sovittelua muiden rikosseuraamusten sijaan.¹³ Samalla se ei ole koko totuus. Kokemukset yksittäisistä sovitteluista voivat vaihdella erinomaisista erittäin epäonnistuneisiin.¹⁴

Sovittelusta saatavien kokemusten moninaisuus ei ole yllättävää. Sovittelussa uhrin, tekijän ja sovittelijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet pääsevät näyttelemään suurempaa roolia kuin rikosprosessissa. Toiminta, joka pyrkii kunnioittamaan kunkin yksittäisen osapuolen toiveita ja vastaamaan näiden odotuksiin asettaa pakosta laadullisen haasteen. Osapuolten lähtökohdat, odotukset kuten myös kunkin rikoksen erityispiirteet vaihtelevat muokaten kokemusta. Myös vapaaehtoiset sovittelijat ohjaavat yksittäisiä sovitteluita vain väljien raamien puitteissa. Tällöin kunkin sovittelijan persoonallinen tyyli ja sen yhteensopivuus sovittelun osapuolten kanssa vaikuttaa lopputulokseen. Jokainen sovittelu riippuu siten lukuisista muuttujista, joiden standardointi on haastavaa toiminnan luonne huomioon ottaen.

¹⁰ Flinck, Aune – Juhani Iivari, Lähisuhdeväkivallalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi, Helsinki 2004, s. 118.

¹¹ Flinck – Iivari 2004, 141–142; kts. myös Uotila – Sambou 2010, s. 194.

¹² Flinck – Iivari 2004, s. 120.

¹³ Qvist, Tiina, Mitä parisuhdeväkivallan sovittelu on Suomessa? Sovitteluperiaatteiden ja käytäntöjen kohtaamattomuuden aiheuttamat jännitteet, Oikeus 3/2012, ss. 441–451. Saatavilla osoitteesta www.edilex.fi/oikeus/9177, s. 447.

¹⁴ Honkatukia, Päivi, Uhrin rikosprosessissa – Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Helsinki 2011, s. 113; Uotila, Erika – Saija Sambou, Victim-Offender Mediation in Cases of intimate relationship violence – Ideals, attitudes, and practices in Finland, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention 11/2010, ss 189–207, 194, 220; Iivari, Juhani, Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus, Helsinki 2010, ss. 124–126. (Iivari 2010a).

Sovittelusta tehtyjen tutkimusten tulokset ja niiden pohjalla oleva toiminnan todellisuus tarjoavat mahdollisuuden päinvastaisten johtopäätösten tekemiseen. Kun toiminnasta pitää kuitenkin puhua, sen perusteista keskustella ja käytäntöihin tehdä tarkennuksia, on käsillä ongelma. Sovittelu on leimallisesti monimuotoista toimintaa, jonka kiteyttäminen yksiselitteisiin johtopäätöksiin on hankalaa. Myös keskustelu lähisuhdeväkivallan sovittelusta pohjautuu tähän lähtöasetelmaan. Siksi keskustelussa syntyy kohtaanto-ongelma, jota selvitan tarkemmin seuraavassa luvussa.

3 Parisuhdeväkivallan sovittelun käytännöistä käytävä keskustelu

Sovittelu rakentuu yksittäisissä käytännön tilanteissa tehtäville valinnoille. Viime kädessä juuri nämä käytännöt muokkaavat sovittelun todellisuutta. Siksi niiden tarkastelu on tärkeää puhuttaessa siitä, mistä sovittelussa on kyse. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat ovat tehneet lukuisia huomioita käytäntöihin liittyvistä epäkohdista.

3.1 Sovitteluun tulevat asiat

Yksi huoli liittyy soviteltaviin asioihin ja niiden luonteeseen. Vaikka sovittelulaki rajaa vain lähisuhdeväkivaltaa sisältävien asioiden sovitteluun lähettämistä, on seula käytännössä tiukempi. Sovittelulain esitöissä esimerkiksi mainitaan, ettei sovitteluun pitäisi ottaa lähisuhdeväkivaltaa sisältäviä tapauksia esimerkiksi silloin, kun väkivalta on kyseisessä suhteessa toistuvaa tai kun osapuolet ovat jo aiemminkin osallistuneet sovitteluun lähisuhdeväkivallan vuoksi.¹⁵

Väkivaltahistorian selvittäminen ei kuitenkaan ole helppoa. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat ovat kerta toisensa jälkeen nostaneet esille sen tosiasian, että käytännössä on erittäin hankalaa saada tietoa sovitteluun tulevan parisuhteen historiasta. Siksi on todennäköistä että sovitteluun tulee myös luonteeltaan toistuvaa parisuhdeväkivaltaa. Tämä vaarantaa uhrin oikeusturvan.¹⁶ Kyselytutkimukset sovittelijoiden ja syyttäjien parissa ovat myös osin vahvistaneet parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien huolen. Toistuvan väkivallan kriteeri on sellaisenaan epäselvä. Ei myöskään ole yleistä selvyyttä siitä, mihin toistuvuuden raja pitäisi vetää.¹⁷

Myös parisuhdeväkivalta-asioiden sovittelua puolustavien keskuudessa on tunnistettu tarve estää toistuvaa väkivaltaa kohdanneiden osapuolten päätyminen sovitteluun. Ongelmaa lähestytään kuitenkin aivan toisesta näkökulmasta. Puolustajat viittaavat sovittelun käytäntöjä ohjaaviin linjauksiin, jotka osoittavat sovittelun aloittamisen arvioinnin monivaiheisuutta. Arviointia tehdään sekä sovitteluun lähettävän viranomaisen, osapuolten itsensä, sovittelutoimiston ammattihenkilökunnan että vapaaehtoisten sovittelijoiden toimesta. Varsinaisen sovittelun alettuakin sovittelijoita ohjeistetaan jatkuvasti pohtimaan edellytyksiä

¹⁵ LaVM 13/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö 13/2005 vp – HE 93/2005 vp (Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta).

¹⁶ Niemi-Kiesiläinen, 2005, 277; Qvist, Tiina, Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa. Näkökulmia sovitteluperiaatteiden ja -käytäntöjen välisiin kysymyksiin, Naistutkimus 4/2010, ss. 33–43, s. 36.

¹⁷ Flinck – Iivari 2004, 93 – 94; Iivari 2010a, ss. 43–46.

prosessin jatkamiselle. Sovittelijoille myös osoitetaan miten toimia jo aloitetun prosessin keskeyttämiseksi.¹⁸

Keskustelulle onkin tyypillistä, että sovittelukäytäntöjen teoreettisista linjauksista nousevia periaatteita nostetaan keskustelussa vastauksiksi sovittelun käytännöissä havaittuihin heikkouksiin. Näin muodostuu selkeä kohtaanto-ongelma, joka tulee esille toistuvan väkivallan sovittelua koskevassa keskustelussa. Puolustajat perustavat näkemyksensä siihen, miten vakavasti sovittelun edellytysten arviointiin suhtaudutaan. Toiminnassa on vahva pyrkimys estää sovitteluun soveltumattomien tapausten sovittelu. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien kannalta tällaisilla pyrkimyksillä ei ole merkitystä. Vahvakaan pyrkimys ei välttämättä suojaa todellisten käytäntöjen aiheuttamilta haasteilta. Siksi on lopulta merkitykseltöntä millaisia vaiheita arvioinnissa teoriassa on, jos arvioinnin monipolvisuus ei kuitenkaan estä sovitteluun soveltumattomien asioiden päättymistä sovitteluun.

Toisaalta sovitteluprosessin käytännöissä näkyy pyrkimys ottaa huomioon kunkin yksittäisen jutun erityispiirteet, yhtenäisten käytäntöjen kustannuksella. Tehdyissä viranomaishaastatteluuissa tulee esille kunkin yksittäisen sovittelujutun harkinnanvaraisuus. Välillä sovitteluun ohjautuu toistuvaa parisuhdeväkivaltaa siksi, ettei ole pystytty selvittämään suhteen väkivaltahistoriaa. Mutta välillä sovitteluun ohjataan toistuvaa väkivaltaa aivan tietoisesti, sillä asia muuten arvioidaan sovitteluun soveltuvaksi.¹⁹ Ratkaisevaksi ei siten muodostu yleisluontoiset linjaukset tiettyjen tapausten kategorisesta soveltumattomuudesta vaan harkintaa tehdään kunkin yksittäisen tapauksen osalta.

3.2 Sovittelijan asema

Samankaltainen teorian ja käytännön välinen ero tulee esille myös sovittelijan rooliin liittyvässä keskustelussa. Vapaaehtoiset sovittelijat asettuvat sovittelun käytäntöjen varsinaisiksi portinvartijoiksi. Heidän rooliinsa ja asemaansa liittyykin paljon parisuhdeväkivallan sovittelun kritiikkiä. Restoratiivisen oikeuden mukaan sovittelijan pitää pysyä neutraalina. Hänen ei pidä ottaa kantaa osapuolten väliseen konfliktiin vaan ohjata osapuolia käymään keskenään ratkaisuun tähtäävää keskustelua. Tämä on parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien näkökulmasta ongelmallista. Parisuhdeväkivalta on yksinkertaisesti väärin ja se pitäisi pystyä sanomaan ääneen myös sovittelussa. Sovittelijan neutraali rooli on omiaan hälventämään parisuhdeväkivallan vakavuutta.²⁰

Lisäksi parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat epäilevät sovittelijoiden kykyä tukea osapuolia riittävästi. On katsottu, että vapaaehtoinen sovittelija ei pysty huomioimaan parisuhdeväkivallan monimutkaista luonnetta. Näin ollen sovittelija ei myöskään pysty antamaan uhrille tämän tarvitsemaa tukea. Tähän seikkaan tarttuu myös osa kyselytutkimuksissa kohdatuista sovitteluun osallistuneista uhreista.²¹

Sovittelijan rooliin liittyvään kritiikkiin on vastattu monella eri tapaa. Usein nostetaan esille niitä lukuisia erikoistoimenpiteitä, jotka liittyvät parisuhdeväkivallan sovitteluun. Parisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutus eroaa muiden sovittelijoiden koulutuksesta. Tavallisen

¹⁸ Flinck, Aune – Herranen, Taru – Tuominen, Terhi – Vesterinen, Kerttu, Lähisuhdeväkivallan sovittelu on mahdollisuus, Turun Sanomat Lukijoilta, 25.4.2015 (Flinck et al. 2015); Flinck, Aune, Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun, Helsinki 2013.

¹⁹ Flinck – Iivari 2004, 93–94; Iivari 2010a, ss. 43–46.

²⁰ Björkgren, Malena, Våld i parrelationer. En begreppslig undersökning av ett moraliskt och samhällligt problem. Turku 2009, diss, s. 139.

²¹ Niemi-Kiesiläinen 2005, ss. 275–276 ; Honkatukia 2011, s. 113.

kaikille sovittelijoille yhteisen sovittelukoulutuksen lisäksi parisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuvat vapaaehtoiset sovittelijat saavat tehtäviinsä syventävää koulutusta.²²

Parisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvät olennaisesti myös ennen varsinaista sovittelua tapahtuvat erillistapaamiset, joiden aikana sovittelijat tapaavat molemmat osapuolet erikseen. Tapaamisten tarkoituksena on antaa sovittelijalle mahdollisuus arvioida kunkin tapausten taustoja. Osapuolille tarjoutuu erillistapaamisissa mahdollisuus kertoa toiveistaan ja tunteistaan ilman toisen osapuolen läsnäoloa. Nämä tapaamiset nähdään ratkaisevina mahdollisuuksina tunnistaa uhrit, joiden oikeusturva saattaa olla sovittelussa uhattuna. Samaa soveltuvuusarviointia vaaditaan vapaaehtoisilta sovittelijoilta pitkin sovitteluprosessia. Seikkoja, jotka estävät sovittelun jatkamisen, saattaa nousta esiin sovittelutapaamisten aikana.²³

Mutta argumentti ja vasta-argumentti ohittavat toisensa. Keskustelussa on havaittavissa epäsuhta teoriaan tukeutuvien perusteluiden ja yksittäisiin tutkimustuloksiin perustuvien käytäntöihin liittyvien huomioiden välillä. Kritiikki muodostuu epäilystä sovittelijoiden ammattitaitoa kohtaan ja viittauksista osapuolten käytännön kokemuksiin. Puolustuksena listataan sovittelijoille tarjottavia koulutuksia. Viime kädessä ongelma ei kritikoiden mielestä kuitenkaan ole koulutuksen tai etukäteistapaamisten määrä, vaan sovittelijoiden käytännön toiminta. Tähän osaamiseen tosin vaikutetaan koulutuksella, mutta varsinaista keskustelua siitä miten sovittelukurssien sisällöt tukevat tai eivät tue parisuhdeväkivallan dynamiikan ymmärtämistä ei juuri käydä, yksittäisiä kurssien kestoon ja niiden osallistujamääriin viittaavia huomiota lukuun ottamatta.²⁴

Ongelman ytimeksi sovittelijan rooliin ja asemaan liittyvässä keskustelussa muodostuu se, mikä rooli tarjottaville koulutuksille ja kursseille annetaan ja missä määrin tutkimukset antavat yksiselitteistä kokonais kuvaa sovitteluiden kirjosta. Lisäksi sovittelijan rooliin liittyvässä keskustelussa tulee esille perustavanlaatuinen näkökulmaero. Tyytymättömyys sovittelijan neutraalia roolia kohtaan osoittaa ymmärtämättömyyttä restoratiivisen oikeuden peruseräitä kohtaan. Toiminta perustuu ajatukselle osapuolten osallistamisesta. Tähän seikkaan puolustuspuheenvuorot tarttuvat vain harvoin.

3.3 Sovittelun rooli uusintarikollisuuden ehkäisyssä

Restoratiivinen oikeus lähtee siitä, että henkilökohtainen kohtaaminen uhrin ja tekijän välillä tukee positiivisella tavalla osapuolten ymmärrystä väkivallan haitallisuudesta ja tuomitavuudesta. Ajattelun mukaan sovittelu voi tarjota tärkeän oppimiskokemuksen uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Tekijä voi sisäistää ehdottoman väkivallattomuuden vaatimuksen ja uhri voi jäsentää väkivallan taustoja itselleen mielekkäällä tavalla.²⁵ Tähän samaan sisäistämiseen liittyy myös ajatus sovittelun mahdollisuuksista estää uusintarikollisuutta.

Uusintarikollisuuden estäminen ja tavoite saada väkivaltainen käytös päättymään ovat erittäin tärkeitä parisuhdeväkivallan kohdalla. Parisuhdeväkivalta on tyypillisesti syklistä väki-

²² Flinck et al. 2015; Flinck – Elonheimo 2010; Iivari, Juhani, Lähisuhdeväkivallan sovittelu toimii, Suomen Kuvalehti 21/2010 (Iivari 2010b). Sovittelulain 10 §:n perusteella tämä peruskoulutus riittää sovittelijan kelpoisuuden saavuttamiseksi.

²³ Flinck et al. 2015; Flinck – Elonheimo 2010; Iivari 2010b; Flinck, Aune 2013: Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Helsinki 2013 ss. 96; 140–146.

²⁴ Iivari 2010b.

²⁵ Iivari, Juhani, Sovitaan-projektin kokemuksista. Sovittelun mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmässä, Sosiaalihuollituksen julkaisuja 1/1988, 155–157; Poikela, Esa, Oppiminen sovittelun ytimenä – restoratiivisen ohjauksen näkökohtia, ss. 223–246, teoksessa Poikela, Esa (toim), Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktin hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus, 2010.

valtaa, joka harvoin rajoittuu vain yhteen kertaan.²⁶ Uhrin turvallisuuden kannalta on siten aivan keskeistä, että parisuhdeväkivallan kierre saadaan katkeamaan. Tarve on olemassa vaikka sovitteluun tulleen parin suhde päättyisikin. Mikäli väkivaltainen osapuoli ei pysty muuttamaan käyttäytymismallejaan, ovat vaarassa myös tämän mahdolliset uudet kumppanit.

Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat kuitenkin epäilevät vahvasti sovittelun mahdollisuuksia saada monisyinen parisuhdeväkivalta loppumaan. Ensinnäkään riittäviä kriteereitä väkivallan päättymisen mittaamiseksi ei ole. Näin ollen ei tosiasiallisesti pystytä sanomaan mitään sovittelun vaikutuksista väkivallan päättymiseen. Toisekseen on alleviivattu, että sovittelu ei missään tapauksessa ole riittävä toimenpide parisuhdeväkivallan jälkihoidossa. Kolmanneksi on esitetty, että osapuolia ei ohjata sovittelusta tarpeellisessa määrin eteenpäin yhteiskunnan tarjoamiin muihin palveluihin. Näin sovittelu on riski uhrin oikeusturvan kannalta eikä tekijäkään saa tarvitsemaansa apua.²⁷

Siinä missä sopivien mitattavien kriteerien puuttuminen ei tee tyhjäksi uusintarikollisuuden estämisen potentiaalia, ovat sovittelun puolustajat samaa mieltä siitä, että sovittelu ei itsessään ole riittävä keino parisuhdeväkivallan käsittelemiseksi. Sovittelun lisäksi tarvitaan uhrin ja tekijän tarpeet huomioivaa varhaista ja moniammatillista puuttumista parisuhdeväkivaltaan. Mutta sovittelun puolustajat viittaavat yhteiskunnan tarjoamien parisuhdeväkivallan estämiseksi tarkoitettujen ja uhreille tarjottujen muiden palvelujen vaihtoehdotto-
muuteen. Sovittelun osapuolia on vaikea ohjata muihin palveluihin, kun tällaisia palveluja ei ole tai jonot niihin ovat pitkiä.²⁸

Taas parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat ja puolustajat lähestyvät samaa asiaa aivan päinvastaisilta kannoilta. Vastustajat viittaavat sovittelun käytännön heikkouksiin ja vaativat yhteiskunnalta muita tehostettuja keinoja parisuhdeväkivallan jälkeisten palvelujen kehittämiseksi. Puolustajat tunnistavat sovittelun yhteiskunnallisesti merkityksellisenä uhrin ja tekijän tarpeet huomioivana korjaavana tapana vastata parisuhdeväkivaltaan. Heidän näkökulmastaan sovittelun merkitys vain korostuu, kun muut keinot ovat puutteellisia.

Parisuhdeväkivallan sovittelun käytännöistä käytävä keskustelu osoittaa tärkeitä huomioita toiminnan puutteista mutta tuo esille samalla arvokkaita näkökulmia sovittelun potentiaalista. Lähempi tarkastelu osoittaa myös miten ongelmallista käyty keskustelu on. On kuin kah-
ta eri keskustelua käytäisiin yhden ja ainoan keskustelun puitteissa. On selvää, että tämä on omiaan vahvistamaan parisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvää epävarmuutta.

Myös silloin kun parisuhdeväkivallan sovittelusta käyty keskustelu liittyy sovittelun varsinaisiin käytäntöihin, on ainakin rivien välissä läsnä eräs keskeinen näkökulma. Tätä näkökulmaa on pidetty esillä erityisesti naistutkimuksen toimesta. Parisuhdeväkivallan sovittelu nähdään etenkin tasa-arvokysymyksenä ja nimenomaan naisten yhteiskunnallisesti alistaiseen asemaan liittyvänä uhkana.

²⁶ *Husso, Marita*, Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila, Tampere, Osuuskunta Vastapaino, 2003, 81.

²⁷ *Niemi-Kiesiläinen* 2005, s. 277; *Qvist* 2010, s. 37; *Oksanen, Pia Puu*, Ihmisoikeudet ja kriminaalipolitiikan käytännöt: keskustelua, vaatimuksia, lunastamattomia lupauksia. Oikeus 2/2011, ss. 226–236. Saatavilla osoitteessa <https://www.edilex.fi/oikeus/7869>, s. 231.

²⁸ *Flinck, Aune – Henrik Elonheimo*, Lähisuhdeväkivaltaa pitää voida sovittaa, Helsingin Sanomat Vierasky-
nä 5.5.2010; *Niemi-Kiesiläinen* 2005, s. 278.

4 Naistutkimuksen näkökulmaan liittyvä keskustelu

Sukupuolittuneen väkivallan käsite on naistutkimuksen esille nostama tapa kuvata väkivallan osapuolten jakautumista sukupuolittain niin, että nainen on tyypillisesti uhri. Tällöin kiinnitetään huomiota väkivallan, seksuaalisuuden ja sukupuolen keskinäiseen ja monimutkaiseen yhteyteen. Ajattelun taustalla on huomio siitä, että naiset joutuvat väkivallan kohteiksi usein juuri siitä syystä, että he ovat naisia. Tässä suhteessa naisten ja miesten kohtaama väkivalta eroaa toisistaan. Käytännössä edelleen sukupuolella ja teon osapuolten välisellä suhteella on vaikutusta siihen, miten väkivaltaan ylipäänsä suhtaudutaan. Tyypilliset naiseen kohdistuvat väkivallan muodot jäävät muita väkivallan muotoja useammin myös viranomaisilta piiloon.²⁹

Tämä vakaumus naiseen kohdistuvan väkivallan sukupuolittuneisuudesta näkyy myös suhtautumisessa parisuhdeväkivallan sovitteluun. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat edustavat pääsääntöisesti vahvaa naisnäkökulmaa, jossa argumentit nousevat sukupuolittuneen väkivallan problematiikasta. Sovittelun kritiikki liittyy silloin siihen, ettei sovittelussa tunnisteta riittävässä määrin, tai ollenkaan, parisuhdeväkivallan luonnetta sukupuolittuneena väkivaltana ja alistavana vallankäyttönä.³⁰

Kritiikki rakentuu perustavanlaatuiselle näkemykselle siitä, että pitkään jatkunut parisuhdeväkivalta on voinut vaikuttaa uhrin kykyyn arvioida omaa tilannettaan. Uhrin pitkittyneen alisteisen aseman katsotaan heikentäneen merkittävästä hänen edellytyksiään tehdä itsenäisiä ja tosiasiallisen vapaaehtoisia päätöksiä. Uhri on saattanut alkaa pitää väkivaltaa luontevana osana elämäänsä.³¹

Sovittelulain 2 §:n mukaan osapuolet voivat antaa suostumuksensa sovittelulle tai kieltäytyä siitä, ja voivat tasa-arvoisesti keskustella rikoksen jälkiseuraamuksista ja vapaasti päätyä sopimukseen sovittelun jälkeen. Vastustajat kyseenalaistavat tämän mahdollisuuden: ei ole ollenkaan sanottua, että uhreilla on voimavaroja tehdä mahdollisesti merkittäviä oikeudellisia seurauksia saavia päätöksiä sovittelun aloittamisesta. Vastustajat tukeutuvat myös tutkimustuloksiin. Olemassa olevan tutkimustiedon mukaan uhrin eivät ylipäänsä ole välttämättä saaneet tarpeeksi tietoa siitä, mistä sovittelussa on kysymys.³²

Samalla perusteella uhri ei myöskään pysty osallistumaan sovitteluun tasapuolisista lähtökohdista. Sovittelun tarkoituksena on tarjota tasa-arvoisille keskustelukumppaneille mahdollisuus käsitellä tapahtunutta. Parisuhdeväkivallan tekijä on riistänyt uhriltaan tämän mahdollisuuden. Uhri ei voi kohdata alistajaansa, kumppaniaan ja rikosentekijää, tasavertaisena osapuolena.³³ Näin ollen parisuhdeväkivallan sovittelu nähdään selkeänä oikeusturvariskinä.

Siinä missä parisuhdeväkivallan sovittelun kritiikki perustellaan sukupuolentutkimuksen teorioista ja johtopäätöksistä käsin, on naisnäkökulma nostettu kepinnokkaan myös tämän kritiikin kritiikissä. Parisuhdeväkivallan sovittelun puolustajat ovat kyselleet ylipäänsä feministisen teorian hedelmällisyyden perään ja pyrkineet esittämään uusia näkökulmia perinteisen feministisen alisteisen väkivaltadiskurssin ohelle. On myös tuotu esille, että koko feministinen valtateoria pitää kyseenalaistaa alettaessa tarkkailla perheiden erilaisia valtate-

²⁹ Nousiainen – Pylkkänen 2001, ss. 146–147.

³⁰ Qvist 2010, s. 41; Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 276. Kts. myös Honkatukia 2011, ss. 112–113.

³¹ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 178; Husso 2003, s. 71–82.

³² Honkatukia 2011, s. 90; Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 277; Qvist 2010, s. 41; Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 179.

³³ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 178; Husso 2003, s. 71–82.

kijöitä.³⁴ Näin ei ole niinkään pyritty vastaamaan kritiikin tuomiin näkökulmiin, vaan on yritetty vesittää koko kriitikoiden näkökulma.

Paitsi että parisuhdeväkivallan sovittelun kritiikin kritiikissä on kyseenalaistettu koko feministinen diskurssi sen perusteista lähtien, on kysytty myös kriitikoiden tarvetta keskittyä nimenomaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. On toki selvää, että parisuhdeväkivaltaa kohdistuu myös miehiin ja että myös naiset syyllistyvät väkivaltaan. Kritiikin kritiikki onkin pahoitellut, että lähisuhdeväkivalta yksinkertaistetaan helposti vain naisiin kohdistuvaksi patriarkaaliseksi vallankäytöksi eikä nähdä parisuhdeväkivallan koko kirjoa, jossa myös naiset ovat väkivaltaisista miehiä kohtaan.³⁵

Naistutkimuksen näkökulmaan liittyvässä kritiikissä on havaittavissa selvä kohtaantongelma. Parisuhdeväkivallan sovittelun kritiikkinä esitetty naisnäkökulma torjutaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähättelyllä. Sen sijaan naisnäkökulmaa esille tuovaa kritiikkiä ei ole kohdattu mahdollisen naistutkimuksesta ammentavan restoratiivisen oikeuden argumentein. Tähän saattaa nyt olla tulossa muutos.

Anglosaksisessa tutkimuksessa on nostanut päätään feministinen restoratiivinen tutkimus, jossa ei vähätellä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa, vaan pohditaan miten sukupuolentutkimus voi hyödyntää restoratiivista oikeutta.³⁶ Tällainen näkökulma siirtynee vähitellen myös Suomeen. Joka tapauksessa se vastaisi paremmin parisuhdeväkivallan sovittelusta esitettyyn kritiikkiin ja osuisi tarkemmin sen ytimeen.

5 Tulkitsemisen ongelmaa ilmentävä keskustelu

Keskustelu parisuhdeväkivallan sovittelusta kulminoituu usein tarjolla olevista havainnoista tehtävien johtopäätösten ja tulkintojen muodostamisen moninaisuuteen. Parisuhdeväkivallan sovittelun kriitikko Tiina Qvist toteaa haastattelussa, että ”jotkut tahot ovat sokeita sille, että menettely ei välttämättä palvele uhrin etua”.³⁷ Näin päästään lähemmäs ongelman ydintä. Todettaessa, että menettely ei välttämättä palvele uhrin etua, todetaan itse asiassa samalla, että joissakin tilanteissa menettely saattaa palvella uhrin etua. Samasta tilanteesta voi vetää kummankin johtopäätöksen.

Parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävässä keskustelussa onkin kiinnostavaa se, mikä ohjaa kannan muodostamista sinänsä monitulkintaisen todellisuuden pohjalta. On mahdollista todeta, että sovittelu ei välttämättä palvele uhrin etua. Samoin voidaan argumentoida, että sovittelu saattaa palvella uhrin etua. Parisuhdeväkivallan sovittelua voidaan vastustaa tai puoltaa sen mukaisesti mitä mieltä halutaan olla.

Mainittua haastattelua seurasi pian sovittelun puolustajien vastine saman lehden yleisönosastossa. Se ei kuitenkaan tarttunut tähän painotuseroon vaan esitteli sovittelun taustalla vaikuttavia yleisiä ideologisia seikkoja.³⁸ Näin ollen vastine ei varsinaisesti vastannut haastattelussa esitettyihin seikkoihin vaan toisti restoratiivisen oikeuden perusteita ja näiden parisuhdeväkivallan sovitteluun sopivia painotuksia. Alkuperäinen kritiikki taas ei perustu-

³⁴ Iivari, Juhani, Lähisuhdeväkivallan sovittelu ja feminismin uudet tuulet, Haaste 1/2014.

³⁵ Flinck – Elonheimo 2010; Iivari 2010a, s. 45.

³⁶ Iivari, Juhani, 2012. Kts. esim. Gaarder, Emily – Presser, Lois, A Feminist Vision of Justice? The Problems and Possibilities of Restorative Justice for Girls and Women, ss. 483–494, teoksessa Sullivan, Dennis – Tift, Larry (toim). Handbook of Restorative Justice, New York: Routledge, 2008.

³⁷ ”Sopu saattaa jatkaa uhrin kärsimystä”, Tiina Qvistin haastattelu, Turun Sanomat TS-Extra 18.4.2015.

³⁸ Flinck et al. 2015.

nut niinkään ideologisiin näkökulmiin, vaan nimenomaan yksittäisissä sovittelutilanteissa saatuihin kokemuksiin. Kun sovittelun kriitikot viittaavat käytäntöihin ja puolustajat teoriiaan, jäävät johtopäätökset siitä, miten käytännön sovittelukokemuksista nousevia huomioita pitäisi tulkita, vaillinaisiksi.

Eräs tällainen keskeinen tulkintaero koskee sovittelun ja rangaistuksen välistä suhdetta. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat esittävät tyypillisesti, että sovittelussa syntyvä sopimus ja sen perusteella syyttäjän mahdollisesti tekemä päätös syyttämättäjättämisestä välittävät huolestuttavan viestin väkivallan hyväksyttävyydestä. Sovittelu rikoksen ainoana seuraamuksena antaa mielikuvan leväperäisestä suhtautumisesta väkivaltaan. Näkemyksen mukaisesti on tärkeää, että yhteiskunta osoittaa tiukasti, ettei väkivaltaa hyväksytä missään olosuhteissa.³⁹

Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien lähtökohtana ovat oikeudenkäynnin positiiviset vaikutukset. Vallitsevan retributiivisen oikeuskäsityksen mukaisesti oikeudenkäyntiä ja sen perusteella tapahtuvaa tuomitsemista pidetään sopivana tapana osoittaa vahva irtisanoutuminen (parisuhde)väkivallasta. Oikeudenkäynnillä on tärkeitä yleisestviä vaikutuksia, jotka jäävät pois, jos oikeudenkäynnistä luovutaan. Oikeudenkäynnin hyödyt eivät kuitenkaan ole kiistattomia, mikä on vahvasti nostettu esille myös sukupuolta painottavan tutkimuksen puitteissa. Tämän oikeuskäsittelyn kritiikin myötä peräänkuulutetaan uusia keinoja parisuhdeväkivaltarikosten käsittelemiseksi.⁴⁰

Sovittelun puolustajat tarttuvat usein juuri oikeudenkäynnin kritiikkiin tuodessaan esille sovittelun hyötyjä: sovittelussa tekijän moraalinen vastuunotto teostaan korostuu suhteessa rikosoikeusjärjestelmään. Sovittelu mahdollistaa naisten oikeuksien ja autonomian paremman huomioimisen kuin oikeusprosessi. Sovittelu on kehitetty tarpeesta tarjota mielekkäämpää oikeutta.⁴¹

Parisuhdeväkivallan sovittelu ei kritikoille kuitenkaan ole sellainen keino, joka voisi parantaa oikeudenkäynnissä havaittavia puutteita. Kritikoille parisuhdeväkivallan sovittelu näyttäytyy enimmäkseen yhtenä uutena tapana alistaa naista ja olla huomioimatta parisuhdeväkivallan sukupuolittuneisuutta.⁴²

Tutkimukset ovat osoittaneet, että tekijän positiiviset kokemukset sovittelusta saattavat perustua nimenomaan oikeudenkäynnin välttämiseen eivätkä niinkään asian käsittelystä yhdessä uhrin kanssa saatuun tyytyväisyyteen. Kriitikoiden mukaan tämä on ongelmallista tyytyväisyyttä. Se ei kerro mitään sovittelun varsinaisesta onnistumisesta tehtävässään. Päinvastoin se saattaa olla osoitus tekijän laskelmoivasta suhtautumisesta rikoksen seuraamukseen.⁴³

Oikeudenkäynnin välttämiseen liittyvän sovittelukritiikin taustalla on perustavanlaatuinen kysymys siitä, miten rikoksiin pitäisi vastata. Tähän kulminoituu koko restoratiivinen oikeus. Puolustajat peilaavat sovittelua suhteessa rikosprosessin kritiikkiin ja tuovat esille sovittelun etuja suhteessa retributiiviseen oikeuteen. Eräs tällainen näkökulma on tekijän mahdollisuus sisäistää itse hahmoteltu rikoksen seuraamus paremmin kuin ulkoapäin tuleva tuomio. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat taasen kritisoivat sovittelumenettelyä toiminnan sisäisistä lähtökohdista käsin ja painottavat retributiivisen oikeuden hyötyjä suh-

³⁹ Qvist 2010, s. 41; Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 273.

⁴⁰ Nousiainen – Pylkkänen 2001, ss. 214–215. Ylipäänsä uhrin asemaan oikeudenkäynnissä liittyviä kehitystarpeita raportoi mm. Honkatukia 2011, s. 114–115.

⁴¹ Flinck et al. 2015.

⁴² Qvist 2010, s. 41; Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 273.

⁴³ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 277.

teessa sovitteluun. Siten kumpikin osapuoli vertaa sovittelua ja rikosprosessia, mutta aivan päinvastaisista näkökulmista.

Kritiikki rangaistuksen tarjoamien hyötyjen poisjäännistä sovittelussa antaisi mahdollisuuden myös laajoihin rangaistusteoreettisiin pohdintoihin. Vastakkain asetetut kaksi eri systeemiä, rikosprosessin sisältämä rankaiseva oikeus ja sovittelun tarjoama restoratiivinen oikeus tarjoavat hengeltään hyvin erilaisia ratkaisuja rikollisuuden kohtaamiseen. Niiden vahvuuksien ja heikkouksien vertaaminen, ottamatta huomioon teorioiden erilaisia lähtökohtia, hämärtää niiden perustavanlaatuisia eroa.

6 Keskustelua parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävästä keskustelusta

Kotimaisia puheenvuoroja lähisuhdeväkivallan sovittelusta on esitetty monella tasolla: päivälehdissä, tieteellisissä julkaisuissa, eduskunnassa ja kansalaisjärjestöjen kannanotoissa. Keskustelu on ollut voimakassanaista ja sitä on leimannut jatkuvuus. Yhden osapuolen, kriitikon tai puoltajan, keskustelunavaus on usein johtanut toisen osapuolen reaktioon. Keskustelua on käyty eri aikoina eri tahtiin, mutta tyypillisesti se on pidemmänkin rauhallisemman jakson jälkeen taas leimahtanut, aina kuitenkin kuin uudestaan alusta. Samat keskeiset kysymykset hiertävät vuodesta toiseen. Huolimatta puheenvuorojen rytmistä ja vastavuoroisuudesta, on niiden sisällöissä havaittavissa kohtaanto-ongelma.

Puheenvuorot eivät niinkään lähde toisen osapuolen argumenteista käsin vaan nimenomaan vahvistaen ja painottaen omalle näkökulmalle suotuisimpia seikkoja. Keskustelu ei ole dialogista vaan reaktiivista. Niinpä puheenvuorot eivät ole omiaan edistämään minkäänlaisen ratkaisun saavuttamista. Päinvastoin, tällainen keskustelu tähtää toisen osapuolen täydelliseen peittoamiseen. Tämä onkin parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävään keskusteluun liittyvä erityispiirre.

6.1 Kieltämistä vai kehittämistä

Julkinen keskustelu ei pääsääntöisesti liity nykymuotoisen sovittelun parantamiseen. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien näkökulmasta sovittelun käytäntöjen parantamisella ei näyttäisi olevan mitään merkitystä. Vastustajien tavoitteena ei ole kehittää parisuhdeväkivallan sovittelun käytäntöjä vaan nimenomaisesti kieltää se. Vastustajien näkökulmasta mikään kehitys ei voi poistaa sovitteluun liittyviä perustavanlaatuisia ongelmia, jotka tekevät toiminnasta täydellisen ristiriitaista.

Naistutkimus on vuosikymmeniä tuonut esille kulttuurissa vaikuttavat naiseen kohdistuvat marginalisoivat tekijät. Yhä edelleen parisuhdeväkivaltaan liittyy salailua ja mitätöimistä. Siksi on mahdotonta odottaa parisuhdeväkivallan sovittelun olevan jotenkin näistä kulttuurillisista ja yhteiskunnallisista epäkohdista vapaata. Sovittelu on siten lähtökohtainen riski. Rakenteelliset epäkohdat leimaavat myös yksittäisiä toimijoita.

Jos uhri suhtautuu sovitteluun positiivisesti, on se osoitus hänen alisteisesta asemastaan ja tästä johtuvasta kyvyttömyydestä tehdä itseään koskevia merkittäviä ratkaisuja. Jos taas uhri suhtautuu sovitteluun kielteisesti, on se osoitus sovittelun epäonnistumisesta ja taas yksi vahvistus sille, että sovittelu ei sovi parisuhdeväkivallan kaltaisen rikoksen käsittelyyn.

Sovittelu saattaa lisätä lähisuhdeväkivallan uhrien kärsimyksiä. Parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien ajattelun mukaan on siten parasta kieltää lähisuhdeväkivallan sovittelu.

Yllättäen parisuhdeväkivallan sovittelun kehitysnäkökulma ei ole noussut merkittävästi esille myöskään toiminnan puolustajien puheenvuoroissa. Kritiikki on useammin kohdattu toteamalla, että esille tuodut näkökulmat on jo otettu toiminnassa ja sitä ohjaavissa dokumenteissa huomioon. Suoranaista kehitystarvetta, ainakaan tämän kritiikin pohjalta, ei siis puolustajien näkökulmasta ole. Julkista keskustelua parisuhdeväkivallan sovittelusta leimaa vastavuorottomuus.

Sovittelutoimintaa kuitenkin seurataan ja kehitetään jatkuvasti. Tästä esimerkkinä ovat sovittelua koskevan lain monet muutokset. Vaikka parisuhdeväkivallan sovittelu on edelleen mahdollista, on lakimuutoksin vahvistettu uhrin asemaa sovittelussa.⁴⁴ Myös tämän kehityksen taustalla käytetyt argumentit ilmentävät osaltaan parisuhdeväkivallan sovitteluun liittyviä ideologisia näkemyksiä ja käytännön ja teorian välistä kuilua.

6.2 Poliittinen ulottuvuus

Huoli uhrin oikeusturvasta on saanut vahvaa vastakaikua. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma otti kantaa lähisuhdeväkivallan käsittelyyn sovittelussa. Hallitusohjelman mukaan menettelyyn saattaa liittyä piirteitä, jotka voivat vaarantaa rikoksen uhrin oikeusturvaa ja siksi on tarpeen rajoittaa toimintaa.⁴⁵ Tämä poliittinen avaus johti reaktioihin, jotka muistuttavat muutakin parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävää keskustelua.

Pian hallitusohjelman julkistamisen jälkeen valtioneuvoston asettama rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta totesi hallitusohjelmassa esille nostetun huolen uhrin oikeusturvasta itse asiassa jo turvatuksi. Neuvottelukunta totesi kokouksessaan, että *Kataisen hallitusohjelmassa mainittu lähisuhdeväkivaltaa koskevat rajoitukset on jo otettu huomioon sovittelua koskevassa lainsäädännössä ja lain täytäntöönpanossa sekä sovittelun henkilöstön koulutuksessa.*⁴⁶ Uhrin oikeusturvaan liittyvää huolta ei siis ole, sillä asia on otettu huomioon jo käytännön sovittelua ohjaavissa periaatteissa.

Kataisen hallituksen näkökulmasta huoli oli yhä ajankohtainen. Se toistettiin *Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2012–2015)*, joka kokosi yhteen hallituksen keskeisiä toimenpiteitä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja sukupuoleen perustuvan syrjinnän poistamiseksi. Ohjelman mukaisesti lähisuhdeväkivallan rajoittamiseksi ja uhrin oikeusturvan parantamiseksi tarvitaan uusia toimenpiteitä. Sellaisena toimisivat uudet, lain rajoitusten mukaiset ja koko maassa yhtenäiset käytännöt lähisuhdeväkivallan sovittelussa, jotka voidaan varmistaa ”esimerkiksi valtakunnallisella ohjeistuksella.”⁴⁷

Tasa-arvo-ohjelma suhtautui siten sinänsä avoimesti parisuhdeväkivallan sovitteluun, mutta paikallisti ongelman ytimen valtakunnallisesti vaihteleviin käytäntöihin. Sääntelypaine viittaa pyrkimykseen lähestyä sovittelua, ei niinkään restoratiivisen oikeuden näkökulmasta vaan vallitsevan retributiivisen näkökulman kautta. Tämä tuo keskusteluun jännitteen, joka osaltaan selittää kohtaanto-ongelmaa. Restoratiivinen oikeus rakentuu yksittäisten osapuolten eikä yhtenäisen järjestelmän tarpeista käsin.

⁴⁴ Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 3 §:n muuttamisesta (18/2016). Voimaan 1.3.2016.

⁴⁵ Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011.

⁴⁶ Rikossovittelun neuvottelukunta. Kokouspöytäkirja 12.9.2011. Saatavilla osoitteesta <https://www.thl.fi/documents/10531/164666/nk12092011.pdf>.

⁴⁷ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012–2015, s. 33.

6.3 Restoratiivisen ja retributiivisen painotuksen eroista

Restoratiivinen ja retributiivinen oikeus tarjoavat päinvastaisia malleja rikoksen seuraamukseksi. Restoratiivisen oikeuden mukaan rikoksen molempien osapuolten henkilökohtainen osallisuus konfliktinratkaisussa on ensisijainen keino teon ja sen seurausten sisäistämiseksi. Vallitseva retributiivinen oikeus lähtee ulkoa tulevan tuomion ylivertaisesta pelotevaikutuksesta. Parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävässä keskustelussa käsitteet sekoituvat ja samalla hämärtyvät.

Esimerkiksi kritiikki sovittelijan liian neutraalista asemasta, jonka perusteella ei sovittelussa riittävästi tuoda esille parisuhdeväkivallan tuomittavuutta, osoittaa merkittävää sovittelun ja restoratiivisen oikeuden perusteiden ymmärtämättömyyttä. Käytävässä keskustelussa tämä ei kuitenkaan ole noussut esille. Puheenvuorot on esitetty kuin keskustelussa ei olisi tällaista periaatteellista näkökulmaeroa.

Restoratiiviseen konfliktinratkaisuun liittyvä ero käytännön ja teorian välillä on tunnistettu jo kauan sekä vastustajien että puolustajien parissa. Sama haaste kuitenkin jatkuu edelleen. Parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävässä keskustelussa on huomattavissa sovitteluideologian ja sen käytännön toteutuksen välinen kuilu. Tämän eron esiintuominen sovitteluun liittyvässä keskustelussa on perusteltua käytännön toiminnan kehittämiseksi. Parhaimmakaan teorit eivät riitä perustelemaan ontuvaa käytäntöä. Kuitenkin kun keskustelussa toinen osapuoli lähtee ideologiasta ja toinen käytännöistä, on selvää, ettei päästä samojen ongelmien äärelle.

Kolmas keskeinen kohtaanto-ongelma kiteytyy parisuhdeväkivallasta tehtyjen tutkimusten tulkitsemiseen. Yksiselitteisiä tuloksia on tuskin saatavilla. Tulosten ollessa monitulkintaisia eivät myöskään niistä tehtävät johtopäätökset voi olla yksiselitteisiä. Jo olemassa olevat tutkimukset osoittavat sellaista hajontaa, että päinvastaisetkin johtopäätökset pystytään perustelemaan hyviä tieteellisiä periaatteita noudattaen. Onkin hankala vetää niiden perusteella yksiselitteisiä johtopäätöksiä parisuhdeväkivallan soveltuvuudesta sovitteluun. Tyypillistä parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävälle keskustelulle näyttäisi olevan molempien osapuolten tekemät omaa näkökulmaa tukevat painotukset sinänsä monimuotoisen empiirisen materiaalin tulkinnessa.

Tulosten moniselitteisyyttä lisää se, että ne kuvaavat toimintaa, joka periaatteidensa mukaisesti antaa kullekin yksilölle tulkinta-oikeuden omassa asiassaan. Tämän periaatteen mukaisesti kukin yksittäinen osallistujakuvaus on otettava todesta, olkoonkin se negatiivinen tai positiivinen. Kullekin osallistujalle annettu tulkintaetuoikeus johtaa törmäyskurssille parisuhdeväkivallan sovittelun vastustajien näkemysten kanssa. Tämä tulee esille sovittelun aloittamiseen liittyvässä keskustelussa.

Restoratiivinen oikeus vahvistaa yksittäisten osapuolten toimijuutta. Sovittelulaki uskoo osapuolille vapaan mahdollisuuden päättää sovitteluun osallistumisesta. Myös sovittelijoiden koulutuksessa kiinnitetään huomiota osapuolten ehdottomaan vapaaehtoiseen osallistumiseen. Sovittelun vastustajat taas eivät näe tilannetta tähän tapaan. Heidän mielestään parisuhdeväkivallan uhrin voimakkaan haavoittuvainen asema estää aina turvallisen osallistumisen aktiivista toimijuutta edellyttäviin konfliktinratkaisumuotoihin. Kyseessä on siis perustavanlaatuisen näkemys ero yksilön ja esivallan välisestä suhteesta, sekä siitä millainen painoarvo voidaan antaa yksittäisten toimijoiden tekemille ratkaisuille.

7 Johtopäätökset

Tässä tekstissä on selvitetty parisuhdeväkivallan sovittelusta käytävää julkista keskustelua ja hahmoteltu keskustelussa ilmeneviä kiistakysymyksiä. Keskustelussa on havaittavissa kohtaanto-ongelma. Se pohjautuu osin niihin haasteisiin, joita liittyy sovittelun restoratii- visten periaatteiden käytännön soveltamiseen. Käytäntö näyttää usein erilaiselta kuin mi- kään pitkällekin hiottu teoria. Sovittelutoiminnassa näyttäytyy erityisen selvästi kahden hyvin erityyppisen toiminnan yhteensovittamisen hankaluudet.

Kohtaanto-ongelma pohjautuu osin myös sovittelutoiminnan luonteeseen, jossa tavoitellaan yksittäisten rikosten osapuolten henkilökohtaisten tilanteiden huomioon ottamista. Koh- taanto-ongelmaa ei siten pidä nähdä uhkana vaan nimenomaan mahdollisuutena. Sovittelu- toiminta tulee aina näyttäytymään monimerkitykselliseltä, sillä osapuolten henkilökohtaiset odotukset ja valmiudet ja myös sovittelijoiden ominaisuudet vaikuttavat toimintaan ja sen tuloksiin.

Siksi syventävä lisätutkimus osapuolten sovittelukokemuksista on edelleen tarpeen. Tällai- nen tutkimus tuottaa yhä tarkempaa tietoa niistä seikoista, jotka aiheuttavat tyytymättö- myyttä tai tyytyväisyyttä parisuhdeväkivallan sovittelua ja prosessin eri osatekijöitä koh- taan. Tällainen tutkimus on ensiarvoisen tärkeää sovittelutoiminnan jatkuvassa kehittämis- työssä. Tämän kehittämistyön hyväksi on myös tärkeää, että sovittelun vastustajien esittämä kritiikki ei näyttäytyisi sovittelun puolestapuhujille vain ärsytystä nostavana jankuttamisena vaan voisi toimia tärkeänä herättelijänä. Vastustajien puheenvuorot ovat nostaneet esille tärkeitä huomioita parisuhdeväkivallan sovittelun ongelmakohdista.

Tässä tekstissä on pääsääntöisesti keskitytty tutkijoiden esittämiin argumentteihin. Nämä puheenvuorot peilaavat osin myös järjestökentän näkemyksiä. Monet kansalaisjärjestöt ovat ottaneet voimakkaasti kantaa kehityksiin, jotka saattavat vaikuttaa parisuhdeväkivallan so- vitteluun. Voisikin olla paikallaan tutkia lähemmin nimenomaan suomalaisten kansalaisjär- jestöjen esittämää kritiikkiä parisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan. Julkisuutta saadessaan tämä kritiikki on omiaan muovaamaan laajan yleisön näkemyksiä ja suhtautumista parisuh- deväkivallan sovitteluun.

Parisuhdeväkivallan sovittelun kritiikki ei ole laantumassa. Kritiikki jatkunee ainakin kun- nes naisasialiikkeen vaatimukset sukupuolten tasa-arvosta yhteiskunnassa on saavutettu ja parisuhdeväkivalta on suurelta osin saatu kitkettyä. Sitä ennen kannattaa sovitteluliikkeessä ottaa todesta esitetty kritiikki toiminnan epäkohdista. Vastustajien taas soisi avautuvan mahdollisuudelle, että sovittelu voi soveltuvien osin tarjota rikoksen osapuolille mielekkäitä tapoja parisuhdeväkivallan käsittelemiseksi. Sovittelu ylipäänsä on toimintaa, jossa toisen osapuolen tulkinnoille pitää pysyä avoimena, vaikka ne omista näkökulmista eroaisivatkin.